अध्याय 9

बिदा हुने समयमा बाबाको आज्ञाको
पालन र अपहेलना गर्नाको
परिणामहरूको केही उदाहरण, भिक्षावश्त्ति
र त्यसको आवश्कयता, भक्तहरू
(तर्खड परिवार) को अनुभव

गएको अध्यायको अन्तमा यत्ति मात्र संकेत गरियो कि फर्कने समयमा जसले बाबाका आदेशको पालना गरे तिनीहरू सकुशल घर फर्के र जसले अपहेलना गरे तिनीहरूले दुर्घटनाहरूको सामना गर्नुपर्‍यो। यो अध्यायमा यो भनाइको पुष्टि गर्ने अरू कैयौं घटनाहरू अरू विषयहरूसँग विस्तारपूर्वक स्पष्ट पारिने छ।

शिरडी यात्राको विशेषत :-

शिरडी यात्राको विशेषता यो थियो कि बाबाको आज्ञा बिना कोही पनि शिरडीवाट प्रस्थान गर्न सक्दैनथ्यो। यदि कसैले गर्‍यो भने उसले अनेकौं कष्टलाई निमन्त्रण दियो भने जस्तो हुन्थ्यो। तर यदि कसैलाई शिरडी छोड्ने आज्ञा भयो भने त फेरि उसले त्यहाँ बस्ने कुरा हुनै सक्दैनथ्यो। भक्तगण फर्कने समयमा बाबालाई ढोग्न जाँदा बाबाले उनीहरूलाई केही आदेश दिने गर्नु हुन्थ्यो जसको पालन अति आवश्यक थियो। यदि यी आदेशहरूको अवज्ञा गरेर कोही फर्क्यो भने निश्चय नै कुनै दुर्घटनाको सामना गर्नु पर्थ्यो। यस्ता केही उदाहरण यहाँ दिइन्छन्।

तात्या कौते पाटील :-

एक समयमा तात्या कोते पाटील टाँगामा बसेर कोपर गाउँको बाजरमा जाँदै थिए। उनी छिटो-छिटो गरी मसजिदमा आए। बाबालाई ढोगे र "म कोपर गाउँ बजार जाँदैछु" भने। बाबाले भन्नु भयो- "छिटो नगर केही बेर पर्ख। जाने विचार छोडिदेऊ। गाउँ बाहिर नजाऊ"। उनको हडबड देखेर बाबाले भन्नुभयो "भैगो कमसेकम शामालाई त साथमा लिएर जाऊ"।

बाबाको आज्ञाको अपहेलना गरेर उनले तुरून्त टाँग अगाडि बढाए। टाँगाका दुई घोडामध्ये लगभग तीन सय रूपैयाँ पर्ने एउटा घोडा ज्यादै चंचल र छिटो हिड्ने थियो। बाटामा सावली बिहीर गाउँ पार नरेपछि त्यो बढी बेगले दौडन लाग्यो। अचानक नै त्यसको कमरमा पीडा भयो र त्यो त्यही ढल्यो। तात्यालाई धेरै चोट नलागे पनि उनीलाई आफ्नी साईआमाको आदेशहरूको सम्झना भने अवश्य नै आयो। अर्को एक मौकामा कोल्हार ग्राम जान लाग्दा पनि उनले बाबाका आदेशहरूलाई अपहेलना गरेका थिए र माथि वर्णन गरिएको घटनाजस्तै दुर्घटनाको उनले सामना गर्नु परेको थियो।

एक यूरोपियन महाशय :-

एक समयमा बम्बईका एक यूरोपियन महाशय नानासाहेब चाँदोरकरबाट परिचय-पत्र लिएर कुनै विशेष कामले शिरडी आए। तिनलाई एउटा शानिलो पालमा राखियो। उनी त बाबाको अगाडि झुकेर करकमललाई चुम्बन गर्न खोज्दथे। यसैकारण उनले तीन पटक मसजिदका सिंढी चढ्ने कोशिश गरे।

तर बाबाले तिनलाई आफ्नो नजिक आउन दिनु भएन। तिनलाई आँगनमै वस्ने र त्यहींबाट दर्शन गर्ने आज्ञा मिल्यो। यो विचित्रको स्वागतबाट अप्रसन्न भएर तिनले चाँडै नै शिरडीबाट प्रस्थान गर्ने (हिँड्ने) विचार गरेर बिदा लिनको लागि त्यहाँ आए। बाबाले उनीलाई भोलिपल्ट जाने हडबड नगर्ने राय दिनु भयो। अरू भक्तहरूले पनि बाबाको आदेश पालन गर्न अनुरोध गरे। तर सवैलाई अनास्था गरी टाँगामा बसेर हिँडिहाले। केही

टाढासम्म त घोडाहरू राम्ररी नै हिँड्दैरहे। तर साँवली बिहीर नाउँको गाउँ पार गरेपछि एउटा बाइसाइकिल अगाडिवाट आयो। त्यसलाई देखेर घोडा डराएर छिटोसँग दौडन लागे। फलस्वरूपः टाँगा पल्टियो र महाशयजी तल खसे र केही टाढासम्म टाँगाको साथ साथमा घिसारिँदै लगिए। मानिसहरूले तुरून्तै दौडेर उनीलाई बचाए। तर निकै धेरै चोट लागेकोले उनलाई कोपरगाउँको अस्पतालमा शरण लिनुपर्‍यो। यस घटनाबाट जसले बाबाको आदेशको अपहेलना गर्दछन् तिनीहरूलाई कुनै न कुनै प्रकारको दुर्घटनाको शिकार हुनै पर्छ र जसले आज्ञाको पालना गर्दछन् तिनीहरू सकुशल र सुखपूर्वक घर पुग्दछन् भन्ने शिक्षा भक्तहरूले ग्रहण गरे।

भिक्षावशत्तिको आवश्यकता :-

अब म भिक्षावशत्तिको प्रश्न उपर विचार गर्दछु। केही व्यक्तिको मनमा बाबा यसतो श्रेष्ठ पुरूष भएर पनि बहाँले आजीवन भिक्षाले नै किन निर्वाह गर्नुभयो होला भन्ने सन्देह मनमा उठ्न संभव छ।

यो प्रश्नको समाधान त दुई दशष्टिकोण अगाडि राखेर गर्न सकिन्छ।

पहिलो दशष्टिकोण-भिक्षावशत्तिमा जीवन निर्वाह गर्ने अधिकारी को हो ?

शास्त्रानुसार जसले तीन मुख्य आसक्तिहरू (1) कामिनी (2) काँचन र (3) कीर्तिलाई त्यागेर आसक्ति-मुक्ति भएर सन्यास ग्रहण गरेका छन् तिनै भिक्षावृत्तिका उपयुक्त अधिकारी हुन्छन्। किनभने तिनीहरू आफ्नो घरमा भोजन तैयार गराउने प्रबन्ध गर्न सक्दैनन्। यसैले तिनीहरूलाई भोजन गराउने भार गृहसथ माथि नै छ। श्री साईबाबा न त गृहस्थ हुनुहुन्थ्यो न त वानप्रस्थी। वहाँ त बाँल ब्रह्मचारी हुनुहुन्थ्यो। विश्व नै मेरो घर हो भन्ने यो दृढ भावना थियो वहाँमा। वहाँ त स्वयं नै भगवान् वासुदेव, विश्वपालनकर्ता तथा परब्रहम हुनुहुन्थ्यो। यसैले वहाँ भिक्षा वृत्तिको पूर्ण अधिकारी हुनुहुन्थ्यो।

दोश्रो दृष्टिकोण :-
पन्चसूना- (पाँच पाप र तिनको प्रायश्चित) भोजन सामग्री तयार गर्दा या भान्सा तयार गर्दा गश्हस्थाश्रमीहरूलाई पाँच प्रकारको काम गर्नु पर्छ भन्ने कुरा सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो। ती हुन् (1) पिन्ने (2) दल्ने (3) भाँडा पुछने (4) माँज्ने, धुने (5) चुलोमा आगो सल्काउने।

यी कामहरू गर्दाको परिणामस्वरूप अनेक कीटाणुहरूको तथा जीवहरूको नाश हुन्छ र यसले गर्दा गश्हस्थाश्रमीहरूलाई पाप लाग्छ। यी पापहरूको प्रायश्चित स्वरूप शास्त्रहरूले पाँच प्रकारको यज्ञ गर्ने आदेश दिएका छन्। ती हुन् (1) ब्रहमयज्ञ अर्थात् वेदको अध्ययन (2) पितश् यज्ञ (अर्थात् पितश्हरूको लागि तर्पण, सीदा आद्रिको दान। (3) देवयज्ञ अर्थात् देवताहरूको लागि बलि (4) भूतयज्ञ अर्थात् प्राणीहरूलाई दान (5) मनुष्य यज्ञ अर्थात् अतिथिहरूलाई दान।

यदि यी कर्महरू विधिपूर्वक शास्त्रले बताए वमोजिम गरियो भने चित्त शुद्ध भएर ज्ञान र आत्मानुभूतिप्राप्ति सजिलोसँग हुन जान्छ। बाबा ढोका ढोकामा गएर गश्हस्थाश्रमीहरूलाई यो पवित्र कर्तव्यको संझना दिलाई रहनुहुन्थ्यो। साथै ती व्यक्तिहरू अत्यन्त भाग्यशाली थिए जसलाई घरमा बसेर नै बाबावाट शिक्षा ग्रहण गर्ने मौका मिल्न जान्थ्यो।

भक्तहरूको अनुभव :-
अब म अरू मन प्रसन्न हुने विषयहरूको वर्णन गर्छु।

....

1. पत्र पुष्प फल तोय यो मे भक्त्या प्रयच्छति
तदह भक्त्यु पह्रुतमश्रामि प्रयतात्मनः गीता 1-26
जो मलाई भक्तिपूर्वक पत्र, पुष्प, फल तथा जल मात्र भने पनि चढाउँद छ,
चित्तले भक्ति साथि दिएको त्यो वस्तु म खुशीसाथ ग्रहण गर्दछु।।

भगवान् कृष्णले गीतामा भन्नु भएको छ- "जसले मलाई भक्तिपूर्वक केवल एक पत्र (पात), फल, फूल या जल नै पनि अर्पण गर्दछ भने म त्यो शुद्ध अन्तस्करण हुने भक्तबाट अर्पण गरिएको वस्तुलाई सहर्ष (खुशी साथ) स्वीकार गर्दछु।"1

यदि कुनै भक्तले श्री साईबाबालाई केही उपहार दिन चाहेर पनि पछि बिर्सन गएछ भने बाबाले उसैलाई वा उसको मित्रद्वारा त्यो अर्पण गरिने वस्तुको संझना गराउनु हुन्थ्यो र त्यो वस्तु दिनको लागि भन्नु हुन्थ्यो। अनि त्यो उपहार प्राप्त गरेर उसलाई आशीष दिनु हुन्थ्यो। तल केही यस्तै घटनाहरूको वर्णन गरिनेछ।

तर्खड परिवार (बाबु छोरा) :-

श्री रामचन्द्र आत्माराम उपनाम बाबा साहेब तर्खड पहिले प्रार्थना समाजी थिए। तर पनि उनी बाबाका परमभक्त थिए। उनका पत्नी र छोरा त बाबाका अनन्य भक्त थिए। एकपटक उनले छोरा र छोराकी आमाले गर्मीको छुट्टी शिरडीमै बिताऊन् भन्ने निश्चय गरे। तर छोरा वान्द्रा छोड्न सहमत भएनन्। बाबु प्रार्थना-समाजी हुँदा बाबाको पूजा आदिमा उचित ध्यान राख्न नसक्ने संभावना हुनाले घरमा बाबाको पूजा विविधपूर्वक हुन नसक्ने छ भन्ने कुराको उनीलाई डर थियो। तर पूजा यथाविधि नै भइरहने छ भन्ने आश्वासन बाबुले दिएकाले आमा र छोराले एक शुक्रबारको रातमा शिरडीको लागि प्रस्थान गरे।

भोलिपल्ट शनिवारमा श्रीमान् तर्खडले ब्रह्ममुहूर्तमा उठेर स्नान आदि गरी पूजा प्रारम्भ गर्नु अगि बाबाको अगाड साष्टाङ्ग दण्डवत् गरेर भने "है बाबा! म मेरो छोराले जस्तो किसिमले गदै रहेको छ ठीक त्यसरी नै हजूरको पूजा गर्द रहनेछु।

तर कृपा गरेर यसलाई शारीरिक परिश्रमसम्म नै सीमित नराख्नु होला"। यस्तो भनेर उनले पूजा आरम्भ गरेर मिश्रीको नैवेद्य अर्पण गरे जुन मध्याह्नको भोजनको समयमा प्रसादको रूपमा बाँडिदिइयो।

नया प्रेराग्राफ त्यो दिनको संध्या तथा भोलिपल्टको आइतबार पनि कुनै विघ्न नपरी बित्यो।

सोमबारमा उनीलाई अफिस जानु थियो तर त्यो दिन पनि कुनै विघ्न नपरी वित्यो। श्री तर्खडले यस्तो प्रकारले आफ्नो जीवनमा कहिल्यै पूजा गरेका थिएनन्। छोरालाई दिएको बचन अनुसार पूजा यथाक्रम सन्तोषपूर्वक चलिरहेको छ भन्ने कुराले उनको हृदयमा अति संतोष भयो। भोलिफ्ल्ट मंगलबारमा सधैंको झैं उनले पूजा गरेर अफिसमा गए। मध्याह्नमा घर फर्किएपछि खानको लागि बस्दा थालीमा प्रसाद नदेखेर उनले आफ्नो भान्छेसँग यसबारे सोधे। आज बिर्सेर उनले नैवेद्य अर्पण गर्न झुलेछन् भनी उसले बतायो।

यो कुरा सुनेर उनी तुरून्तै आफ्नो आसनबाट उठे अनि बाबालाई दण्डवत् गरी क्षमा माग्न लागे। साथै बाबासँग उचित पथ-प्रदर्शन नगरी पूजालाई खालि शारीरिक परिश्रमतक नै सीमित राखेकोमा शिकायत गरे। उनले घटनाओ सम्पूर्ण विवरण छोरालाई पत्रद्वारा खबर गरेर उनलाई (छोरालाई) त्यो पत्र बाबाको श्री चरणमा राखी उनी (बाबु तर्खड) यो अपराधको लागि क्षमाप्रार्थी छन् भन्नु भनी अनुरोध गरे। यो घटना बान्द्रामा लगभग मध्याह्नमा भएको थियो।

त्यही समयमा शिरडीमा मध्याह्नको आरती हुने-हुने समयमा बाबाले श्रीमती तर्खडसँग भन्नुभयो, "आमा, म केही भोजन पाउने विचारले तपाईको घर बान्द्रामा गएथें। ढोकामा ताल्चा मारेको देखेर पनि मैले कुनै प्रकारले घरमा प्रवेश गरें। तर वहाँ भाऊ (श्री तर्खड) ले मेरो लागि केही पनि राख्नु नभएको देखें। त्यसैले आज म भोकै फर्केर आएको छु।

कसैले पनि बाबाको कुराको अभिप्राय बुझेन। तर नजिकै खडा भैराखेका उनका छोराले बान्द्रामा पूजामा केही नै भने पनि बुटी भयो भन्ने कुरा बुझे। यसकारण उनले बाबासँग फर्कने अनुमति माग्न लागे। तर बाबाले आज्ञा दिनु भएन र त्यही नै पूजा गर्ने आदेश दिनु भयो। उनको (श्री तर्खडको) छोराले शिरडीमा जे भयो त्यो सबै पत्रमा लेखेर बाबुलाई

पठाए र साथै भविष्यमा पूजामा सावधान हुन विनम्र अनुरोध गरे। दुबै पत्र डाँकद्वारा भोलिपल्ट दुबैपक्ष कहाँ पुग्यो। के यो घटना आश्चर्यपूर्ण छैन ?

श्रीमती तर्खड :-

एक समय श्रीमती तर्खडले तीन चीज अर्थात् (1) भरित (भुर्ता अर्थात् मसला मिसाएर तारेको भण्टा र दही) (2) काचर्या (गोल टुका बनाएर घ्यूमा तारेको भन्टा) र (3) पेडा (मिठाइ) बाबाको निम्ति पठाइन्। बाबाले ती चीजलाई कसरी स्वीकार गर्नुभयो त्यो अब हेरौं :-

वान्द्राका श्री रघुवीर भास्कर पुरन्दरे बाबाका परमभक्त थिए। एक समय उनी शिरडी जाँदै थिए। श्रीमती तर्खडले श्रीमती पुरन्दरेलाई दुइवटा भन्टा दिइन् र शिरडी पुगेपछि एउटा भन्टाको भुर्ता र अर्काको काचर्या बनाएर बाबालाई चढाइदिन अनुरोध गरिन्। शिरडी पुगेपछि श्रीमती पुरन्दरे भुर्ता लिएर मसजिदमा गइन्। बाबा त्यसबेला भोजनमा वस्नु भएको नै थियो। बाबालाई त्यो भुर्ता बडो स्वादिष्ट लाग्यो। यसकारण वहाँले अलि-अलि सबैलाई बाँड्नु भयो। यसपछि नै बाबाले काचर्या ल्याउन भन्नुभयो। राधाकश्ष्णमाई कहाँ बाबाले काचर्या मागिरहनु भएको छ भन्ने खबर पठाइयो। अब के गर्ने भनी उनी असमंजसमा परिन्। भण्टाको त यो मौसम नै होइन।

अब भण्टा कसरी प्राप्त गर्ने भन्ने समस्या उत्पन्न भयो। तर भुर्ता कसल ल्याएको थियो भन्ने कुरा पत्ता लगाउनासाथ श्रीमती पुरन्दरेले ल्याएकी थिइन् भन्ने कुरा थाहा भयो। अनि काचर्या बनाउने काम उनैलाई सौंपियो। अब प्रत्येकलाई बाबाको यो सोधपूछको अभिप्रायः थाहा भयो र सबैलाई बाबाको सर्वज्ञता उपर ठुलो आश्चर्य लाग्यो।

दिसम्बर सन् 1915 मा श्री गोविन्द बालाराम मानकर शिरडी गएर वहाँ आफ्ना पिताको अन्त्येष्ठि-क्रिया गर्न चाहन्थे। प्रस्थान गर्नु अगाडि उनी श्रीमती तर्खडसँग भेट्न आए। श्रीमती तर्खड बाबाको लागि केही सौगात पठाउन चाहन्थिन्। उनले पूरै घर नै छानबीन

गरिन् तर खालि एउटा पेडा सिवाय केही पाइएन। त्यो पेडा पनि चढाएको नैवेद्यको थियो। बालक गोविन्द यस्तो परिस्थिति देखेर रून लागे।

तर ज्यादै प्रेमले गर्दा त्यही पेडा बाबाको लागि पठाइयो। बाबाले त्यसलाई अवश्य स्वीकार गर्नु हुन्छ भन्ने कुरा उनीलाई (श्रीमती तर्खडलाई) पूरा विश्वास थियो। शिरडी पुगेपछि गोविन्द मानकर बाबाको दर्शन गर्न गए पेडा लैजान भुले। बाबाले यो सबै चूपचापसँग्र हेरिमात्र रहनु भ परन्तु फेरि पनि जब उनी संध्या समयमा पेडा नलिएर नै बाबाकहाँ गए अनि भने बाबा शान्त रहनु सक्नु भएन र उनीलाई "तिमीले मेरो लागि के ल्याएका छौ? भनेर सोध्नुभयो" "केही ल्याएको छैन" भन्ने उत्तर मिल्यो। बाबाले फेरि सोध्नु भयो र उनले त्यहीमाथि भनिएकै उत्तर दोहोऱ्याए। अब भने बाबाले स्पष्टरूपमा सोध्नु भयो- "के तिमीलाई आमाले (श्रीमती तर्खडले) हिंड्ने बेलामा केही मिठाई दिनु भएन?"

अब उनीलाई संझना भयो र उनी ज्यादै नै लज्जिद भएर बाबासँग क्षमा माग्न लागे। उनी दौडेर तुरून्तै फर्केर पेडा ल्याएर बाबाको अगाडि राखिदिए। बाबाले तुरून्तै पेडा खानु भयो। यसरी श्रीमती तर्खडको सौगात बाबाले स्वीकार गर्नुभयो र "भक्त म माथि विश्वास गर्छ यसैले म स्वीकार गर्छु" यो भगवान्‌को वचन सिद्ध भयो।

बाबाको सन्तोषपूर्वक भोजन :-

एक समय श्रीमती तर्खड शिरडी आएकी थिइन। मध्याह्नको भोजन तैयार जस्तै भैसकेको थियो र थालहरूमा पस्किन लागिसकिएको थियो। त्यसैबेला त्यहाँ एउटा भोको कुकुर आएर भुक्न लागयो। श्रीमती तर्खड तुरून्त उठिन् र उनले रोटीको एक टुका कुकुरलाई राखिदिइन्। कुकुरले वडो मीठोसँग त्यो खायो।

संध्या समयमा जब उनी मसजिदमा गएर वसिन् अनि बाबाले उनीलाई भन्नुभयो, "आमा! आज तपाईले मलाई बडो प्रेमपूर्वक खुबाउनु भयो। मेरो भोको आत्मालाई बडो सान्त्वना मिलेको छ। सधै नै यस्तै नै गर्दै रहनोस्। तपाईलाई कुनै न कुनै बेला यसको

उत्तम फल अवश्य हुनेछ। यो मसजिदमा बसेर म कहिल्यै असत्य वोल्दिन। सधै नै म माथि यस्तै अनुग्रह गर्दै रहनुहोस्। पहिले भोकोलाई खुबाउनु होस् अनि पछि आफूले भोजन गर्ने गर्नोस्।"

बाबाका शब्दको अर्थ उनले बुझन सकिन्न्। यसैले उनले प्रश्न गरिन् "होइन, मैले कसरी भोजन गराउन सक्छु र। म आँफै पनि त अर्मामाथि निर्भर छु र ती व्यक्तिलाई पैसा दिएर भोजन प्राप्त गर्दछु।"

बाबाले भन्न लाग्नु भयो, "त्यो रोटी ग्रहण गरेर मेरा हृदय तश्प्त हुन गयो र अहिलेसम्म मलाई डकार आइरहेको छ। भोजन गर्नु अगाडि तपाईले जुन कुकुर देख्नुभो र जसलाई तपाईले रोटीको टुका दिनुभयो त्यो यथार्थमा मैरै स्वरूप थियो। यसैगरी अरू प्राणी (बिरालाहरू, सुंगुरहरू, माखाहरू गाई आदि) पनि मेरा नै स्वरूप हुन्। म नै तिनीहरूको आकारमा हल्लिराखेको छ। जो यी सब प्राणीहरूमा मेरो दर्शन गर्छ, त्यो व्यक्ति मलाई अत्यन्त प्यारो हुन्छ। यसैले द्वैत या भेदभाव बुझेर तपाई मेरो सेवा गर्ने गर्नोस्।

यो अमश्त जस्तो उपदेश ग्रहण गरेर उनी सललल पग्लिइन् र उनका आँखाबाट आँशुका धारा बहन लागे, घाँटी रोकिया र उनको हर्षको पाराबार भएन।

शिक्षा :-
"सम्पूर्ण प्राणीहरूमा ईश्वर दर्शन गर" यही यस अध्यायको शिक्षा हो। उपनिषद्, गीता र भागवतको यही उपदेश हो कि "ईशावास्यंमिदं सर्वम्" अर्थात् "सबै प्राणीहरूमा ईश्वरको बास छ, यो कुरालाई प्रत्यक्ष अनुभव गर"1

अध्यायको अन्तमा बताइएको घटना तथा अरू अँझै लेख्न बाँकी रहेका घटनाहरूद्वारा कसरी उपनिषद्हरूको शिक्षा आचरणमा ल्याउनु पर्छ भन्ने कुरा बाबाले स्वयं प्रत्यक्ष उदाहरण प्रस्तुत गरेर देखाउनु भएको छ।

यस्तै किसिमले श्री साईबाबा शास्त्र-ग्रन्थहरूको शिक्षा दिने गर्नु हुन्थ्यो।

श्री सद्गुरू साईनाथमा अर्पणहोस्।

मंगल होओस्।।

....

1. यो मां पश्यति सर्वत्र सर्व च मयि पश्यति।
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति।। गीता अ. 6 श्लोक 30
जो योगी मलाई समस्त भूतवर्गमा तथा समस्त भूतवर्गलाई म मा देख्दछ,
त्यसदेखि म अप्रत्यक्ष छैन, मदेखि पनि त्यो अदश्श्य छैन।।